PERPUSTAKAAN KEBUDAYAAN INDONESIA
XIX, 266

NOTA

BETREFFENDE

DE ATJÈHSCHE GOUD- EN ZILVERSMEEDKUNST.

DOOR

T. J. VELTMAN.

Civiel Gezaghebber te Padang Tidji.

(Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen deel XLVII aflevering 3 en 4).

XIX :-
26

BATAVIA.
ALBRECHT & Co.
1904.

NOTA

BETREFFENDE

DE ATJÈHSCHE GOUD- EN ZILVERSMEEDKUNST,

DOOR

T. J. VELTMAN.

Civiel Gezaghebber te Padang Tidji.

De Atjèhers leerden, volgens de legende, de goud- en zilversmeedkunst van de Arabieren.

Nabi'oellah Ibrahim (de Profeet Abraham), aan wien de versierkunst van den Mekkaanschen tempel geopenbaard zou zijn, wordt door de Atjèhers als de schutspatroon beschouwd van de goud- en zilversmeedkunst, tevens ook van de ijzersmeedkunst en de houtsnijkunst.

Voorts deelt de legende mede, dat het werk van den „nabi" (profeet) door zijne „sabats" (gezellen) werd verspreid, zoodat langzamerhand bedevaartgangers den Atjèher bekend maakten met de goud- en zilversmeedkunst.

Van wie de Atjèhers inderdaad de goud- en zilversmeedkunst leerden, is een zeer moeilijk te beantwoorden vraag. Eerst later, wanneer meer bekendheid is verkregen omtrent de inlandsche kunst van onzen Archipel in het algemeen, zullen misschien technisch-artistiek ontwikkelde verschers ons deze vraag kunnen beantwoorden.

Hoewel de Atjèher meent, die kunst van de Arabieren te hebben geleerd, ontkent hij niet, dat langzamerhand vreemde invloeden daarin enkele wijzigingen hebben aangebracht.

Slechts waar rijkdom heerscht, kan bovengenoemde kunst

dlocien; wanneer oorlog het land verar[illegible] zelf weinig gedacht worden aan het vervaardi[illegible] van sieradiën.

Al de bekwame goud- en zilversmeden der Pidievallei, ongeveer twintig in getal, die mij deed komen tot het verstrekken van inlichtingen voor deze studie, zwegen hunne opleiding in Groot Atjèh, voornamelijk in de bekende gam[illegible] Lhong.

Wan[illegible] de [illegible] van Groot-Atjèh thans de hulp inroept van [illegible] meeste goudsmeden te Koeta-Radja, om hunne [illegible] te vervaardigen wegens de mindere kosten, behoeft [illegible] geen [illegible] profeet te wezen om de totalen onderlang van [illegible] Atjèhsche goud- en zilversmeedkunst te voorspellen. Terwijl vroeger iedere welgestelde Atjèher een paar stel „pèr ajan" (lijfsieradiën) van edel metaal had, moet men [illegible] de hulp van vele welgestelde lieden inroepen om [illegible] volledig stel te kunnen vertoonen.

[illegible] alleen de oorlogstoestand als zoodanig deed het voortbrengselen der goudsmeedkunst verminderen, [illegible] de berüchte Teungkoe Tjèh Saman, meer bekend [illegible] den naam van Teungkoe di Tirò, ontlastte de bevolking [illegible] indertijd van hare gouden lijfsieraden om deze te doen smelten en zijn krijgskas er mee te spekken.

't Zou jammer wezen als de Atjèhsche goud- en zilversmeedkunst te gronde ging, want de Atjèhsche sieradiën, [illegible] al zijn zij geene ware kunstproducten, werpen door [illegible]ne eigenaardigheid eenig licht op het volkskarakter.

Door het bestudeeren der kunstuitingen van een volk, leert men toch dat volk pas kennen.

Al [illegible]ng over het [illegible]gemeen de bedr[illegible]enheid van de Atjèhsche goud- en zilversmeden [illegible]terde, toch zijn in het laatste der vorige eeuw [illegible]nige nieuwigheden ingevoerd bij de bewerking van [illegible]le lijfsieraden.

Zoo werd [illegible] onwoordig veel gedragen *„bòk roc"* het eerst vervaardigd door een zekeren „Oetòh Dè Gadè" (uit de XXV[illegible]e kim's, ongeveer 5 jaren geleden overleden). De *tampè* genaamde versieringen op de „siwah"

en „peudeuëng" werden het eerst veranderd door den bekenden goudsmid „Teukoe Nja' Bintang", vader van „Kéupala of Waki Oesöh" uit Lhòng (ook een bekende goudsmid, die thans nog leeft).

„T. Nja' Bintang" is de man geweest, die het gebruik van „tjawardi" algemeen maakte, om de verschillende lijfsieraden te emailleeren. Of hij echter de „tjawardi" op Atjèh heeft ingevoerd, zooals sommige lieden wel eens beweren, is zeer te betwijfelen, daar ik wel eens Atjèhsche geëmailleerde sieradiën heb aangetroffen, die zeker van voor T. Nja' Bintang's geboorte dateeren.

„Oetöh Ali", die thans nog leeft, heeft de „tampö' koepiah" een aanmerkelijk sierlijker vorm gegeven.

Terwijl het gouden kruintje op de Atjèhsche muts een onaanzienlijk plat voorwerp was, en zooals de Atjèher het uitdrukt uit één „lapéh" (laag) bestond, heeft „Oetöh Ali" er drie „lapéh" van gemaakt, zoodat dit kruintje er sierlijker op geworden is en meer harmonieert met den vorm van de „koepiah meukeutöb" of Atjèhsche muts.

De „bòh dö'ma" of de welbekende Atjèhsche knoop, waarvan onze dames bij wijze van eigenaardigheid broches en kabaaispeldjes laten vervaardigen, werd door een zekeren „Oetöh Li'ah" uit Lhòng (leeft thans nog) naar een niet gelukkig gekozen model gewijzigd. De oude vorm der „bòh dö'ma" is meer met onze begrippen van sierlijkheid in overeenstemming. Bij de behandeling der sieradiën afzonderlijk zal hierop worden teruggekomen.

Alvorens hiertoe over te gaan zullen de hoogst primitieve werktuigen worden behandeld, waarmee de Atjèhsche kunstenaar zijne sieradiën weet te vervaardigen.

1. „palèë" = ijzeren hamer.
2. „landah" = een klein vierkant ijzeren aambeeldje in een blok hout vastgemaakt.
3. „landah meuloengkéë" — een klein ijzeren aambeeldje met twee punten, den vorm hebbende van hoorns.
4. „landah geutangi" = een aambeeldje bestaande uit

een schuinstaande ijzeren staaf, in het midden een stang om haar te ondersteunen.

Dit aambeeldje dient tot het vervaardigen van ringen.

5. „seupét" = een tangetje om het metaal in het vuur te houden of om de gloeiende kolen te verschikken.

6. „oendh" = een stalen trekplaat voorzien van gaatjes in verschillende grootte om metaaldraad te maken.

7. „patigeuroedoe" = een soort nijptang om metaaldraad door de „oendh" te trekken.

8. „tjoe" anam" = een klein, fijn tangetje om kleine stukjes metaal op te pikken of vast te houden.

9. „goenténg meuih" = een schaar om het edelmetaal in stukken te knippen.

10. „goenténg bika" = een soort passer om cirkels te trekken.

11. „kiki" = een vijltje.

12. „pitjo" = een soort nijptang.

13. „soeki" = een koperen blaaspijpje, om de vlam tegen het werk te maken metaal aan te blazen.

14. „poepot" = blaasbalg van geitenvel.

15. „mata peungoeké" = een soort goudbeiteltje.

16. „pheuët bóh roe" = koperen beitelijes om een „bóh roe" te vervaardigen, hiervan bestaan twaalf verschillende soorten.

17. „pheuët meumeuh" = hard, stalen beitelijes om in staal of ijzer figuren uit te beitelen, ten einde deze met goud of zilver te beleggen.

Van deze beitelijes bestaan negen verschillende soorten.

18. „koeih" = smeltkroes.

19. „si" = borstelije om het goud of zilver op te poetsen, doch wordt ook gebruikt om het afval van het edelmetaal bij de bewerking bij elkaar te vegen.

20. „doega" = een houten kegel om de „dé-ma" te vervaardigen.

21. „doega oelét tjeumara nan sagoe" = een houten zeszijdige piramide om de „peléë tjeumara" te vormen.

22. „noeratja" = weegschaaltje.

Al deze genoemde voorwerpen zijn voor ± $ 60.— op de groote „keudè's" (markten) te koop, zoodat voor betrekkelijk weinig geld een goudsmid behoorlijk is ingericht.

Om de edelmetalen te doen smelten of te verwarmen, gebruikt de Atjèhsche goudsmid „ngen broeë" = houtskool van klapperdoppen, die meer warmte afgeeft dan gewone houtskool.

Tot het vervaardigen van sieradiën gebruikte de goudsmid vroeger „meuïh oerè" (zuiver goud).

Dit „meuïh oerè" van de Westkust (Wòjla) met zilver vermengd, leverde het goud op, waarvan het grootste gedeelte der „peukajan" werd vervaardigd.

Men heeft ook een tijd gehad, dat de gouden „deureuham's" werden versmolten, zoodat dit geldstukje thans zeer zeldzaam wordt.

De „deureuham" of „maïh" (mas) werd voornamelijk door den Atjèhschen vorst Eseukanda II (1636—41) en diens vier opvolgsters geslagen. In den catalogus der numismatische verzameling van het Bataviaasch Genootschap zijn meerdere bijzonderheden te vinden betreffende de „deureuham's". In den laatsten tijd bezigt men het Chineesche bladgoud, uit Penang aangevoerd, vermengd met zilver, om de verschillende gouden voorwerpen te vervaardigen.

Het zilver heeft men steeds van de z. g. „pilaardollars" verkregen en koper van de dollarcenten, de z. g. „pèng poer".

Om het gebezigde gehalte der edele metalen te weten, zal het eerst noodig zijn, dat de gebruikelijke gewichtseenheden ervan terloops worden behandeld.

1 boengkaj = doea ringgit brat = 50 gram.

1 boengkaj = 16 manjam.

Ten einde de „manjam" weer in onderdeelen te verdeelen, bezigt men de bekende roode „baji" pitten (Jav. sägä toentèng) en „saga" pitten (abrus precatorius, Jav. sägä tëlik), 1 manjam = 12 baji = 24 saga.

[illegible] voor goed Atjèhsch goud doorgaat bestaat uit: 2 gewichtsdeelen Chinees bladgoud en 1 gewichtsdeel „pilaardollar" zilver.

Sommige zijner sieradiën vervaardigt de Atjèher van de z. g. „soeasa", een alliage van goud, koper en zilver.

Om goede „soeasa" te verkrijgen worden 4 gewichtsdeelen goud, 3 zilver en 9 koper in een smeltkroes (koeëh) door smelting met elkaar vermengd.

Onder „koper" wordt hier verstaan „zilver" van den pilaardollar (Spaansche dollar) en „koper" van de „réeg poer" (Mexicaansche dollarcent).

De verhoudingen der onderdeelen van het „goud en „soeasa" kunnen, wat van zelf spreekt, van de bovengenoemde verschillen, zij werden slechts aangegeven van wat normaal voor goed goud of soeasa doorgaat.

Een eigenaardigheid van „soeasa" is, dat het niet evenals de andere edele metalen gesoldeerd kan worden. Vertoont zich in een soeasa-voorwerp een barst of scheur, wat dikwijls plaats heeft, zoo is men genoodzaakt dat voorwerp geheel te versmelten en opnieuw te vervaardigen, daar de Atjèhers de kunst van het soldeeren van soeasa niet verstaan.

Chineesche goudsmeden, die overigens heel aardig Atjèhsche sieraden kunnen namaken, en zelfs wat het fijn afwerken betreft den Atjèher dikwijls overtreffen, verstaan over het algemeen niet de kunst met soeasa om te gaan.

Bij het aanschouwen van Atjèhsche sieradiën vallen ons vooral op de roode kleur van het goud en het emailwerk. Het emailwerk heet „djawardi" of „jawardi", terwijl het roodmaken van het goud „seupôh" wordt genoemd.

Bij het „seupôh" van gouden voorwerpen volgt de Atjèhsche goudsmid bijna dezelfde werkwijze als de Chineezen; slechts in enkele détails is een verschil in de wijze van uitvoeren waar te nemen.

Nadat een of ander gouden voorwerp vervaardigd is, wordt het eerst geheel gereinigd alvorens de [illegible] het goud kleurt.

Het reinigen geschiedt als volgt: Een bakje met citroensap vermengd met water en een weinig zout wordt opgekookt totdat ongeveer de helft van het vocht verdampt is. In dit mengsel wordt het pas vervaardigde voorwerp, dat er nog zwart en vuil uitziet, ± 10 uren ondergedompeld om daarna met schoon water te worden afgespoeld en met een borsteltje („si") opgepoetst.

Het kleuren van het goud („seupoh") heeft op de volgende wijze plaats:

In een mengsel van 2 gewichtsdeelen salpeter („meusi"), 1 aluin („tawaih"), 1 zout („sira") en water wordt het reeds gereinigde gouden voorwerp ongeveer 1 uur opgekookt, totdat het water bijna geheel verdampt is.

Het voorwerp wordt vervolgens eventjes op een houtskolenvuurtje gelegd om z. g. droog te drogen.

Bij het mengsel wordt weer een weinig water gevoegd om nogmaals het goud dezelfde bewerking te doen ondergaan.

Thans wordt pas gebruik gemaakt van het z. g. „iê seupōh", bestaande uit een mengsel van water, citroensap en zooveel zout, dat het zout het citroenzuur „opheft" en zooals de Atjèher het uitdrukt: „dat hij bij het proeven van dit mengsel geen last heeft van het zure, en dus het mengsel aangenaam van smaak is" (men denke slechts aan het eten van ontrijpe, zure vruchten met zout).

Voorts wordt bij dit mengsel een weinig zwavel („tanōh tjeumpaga") gevoegd. Dit alles wordt opgekookt tot het begint te borrelen: daarna wordt het te kleuren gouden voorwerp er ingedompeld, totdat het de verlangde roode kleur krijgt.

Van het goudgehalte hangt het af, hoelang dit „indompelen" moet geschieden; gemiddeld duurt het 11 uur.

Het emailleeren, hoewel niet zoo'n slachtige bewerking als het „seupōh" vereischt een meer vakkennis en een zeer geoefenden blik om op het juiste moment het te emailleeren goud of zilver uit den oven te halen.

Het glazuur, „tjawarēh" genaamd, verkrijgt de Atjèher uit

Penang. Op de „kendè's" wordt de „tjawardi" bij kleine hoeveelheden verkocht.

De in den handel hier voorkomende kleuren van „tjawardi" zijn: zwart, groen, wit en donkerblauw.

Roode „tjawardi" ziet men nooit op gouden sieradiën, daar deze kleur er zich niet toe leent op het goud te blijven zitten. Hoewel dikwijls beproefd, schijnt de roode tjawardi niet dezelfde eigenschappen te bezitten als de andere reeds genoemde.

Het emailleeren schijnt een kunst te zijn, die de inlandsche goudsmeden van het overige deel van den Archipel nog niet verstaan. Alleen op Atjèhsche sieradiën ziet men het emailwerk.

Wie hun deze kunst leerden, kan hier niet worden nagegaan. Men veronderstelt, dat zij de „tjawardi" van Chineezen leerden kennen.

Indien een gouden te emailleeren voorwerp reeds gereinigd is, zooals hierboven is omschreven, heeft vóór het „roodkleuren" van het goud het „boh tjawardi" (plaatsen van glazuur) plaats. Dit geschiedt als volgt:

De „tjawardi", zooals zij in den handel voorkomt, wordt eerst goed fijn gewreven en daarna met een weinig water tot een papje gemaakt. Met een veertje worden de in het goud uitgebeitelde figuurtjes voorzichtig met de gewenschte kleuren gevuld. Nadat de „tjawardi" is opgedroogd, wordt het voorwerp in een soort oven geplaatst.

De „kbòb" of oven is op een hoogst primitieve wijze vervaardigd van twee gebroken aarden pannetjes, waarin men gaten heeft gemaakt.

Op een flink vuurtje wordt dan de „kbòb", waarin het voorwerp zich bevindt, verwarmd.

Thans wordt een zeer geoefend oog van den werkman vereischt om het juiste moment te treffen, dat hij het voorwerp uit den oven moet halen. Steeds loert hij door de in den „kbòb" gemaakte gaatjes of de „tjawardi" den vereischten glans krijgt. Een te lang of te kort verblijf

in den oven door het barsten van het glazuur ten gevolge.

Hierna wordt met een fijn vijltje het voorwerp van alle mogelijke overtollige oneffenheden ontdaan, een soort polijsten heeft dus plaats.

Ten tweeden male moet vervolgens dezelfde bewerking in den oven of „khoh" verricht worden. Is deze afgeloopen, zoo vormt het roodkleuren of „seupōh" de eindbewerking van een Atjehsch sieraad.

„Verguilden" kent de Atjeher niet, doch het „balōt" (omwikkelen), d. i. het omwikkelen van een niet edel met een edel metaal, komt zeer veel voor, vooral bij voet- en armringen. Zij heeten dan „gleuëng moebalōt".

De meest voorkomende „gleuëng djaröë" (aarring) en „gleuëng gaki" (voetring) zijn „gleuëng moebalōt".

Deze met „soeasa" omkleede koperen ringen zijn alleen van de echte soeasa ringen te herkennen door den doffen klank bij het tegen elkaar tikken der ringen.

Niet iedere goud- of zilversmid kan „gleuëng moebalōt" maken, hoewel de bewerking hoogst eenvoudig lijkt; slechts een gedeelte dier lieden hebben er zich speciaal op toegelegd.

Het vervaardigen van een „gleuëng moebalōt" geschiedt op de volgende wijze: Een stuk „soeasa" wordt zoodanig plat geslagen, door het telkens te verwarmen en plotseling in water af te koelen, dat het den vorm krijgt, geschikt om de koperen staaf geheel te omwikkelen. Dit heeft plaats, nadat zij goed is bevochtigd met een mengsel van fijn gestampte borax („peudja") en water.

De soeasaplaat wordt nauwsluitend tegen het koper aangedrukt en daarna geheel met een touwtje omwonden, waardoor zij zooveel mogelijk de vormen van het koper omsluit. Het geheel wordt nu dikwijls in het mengsel van borax en water gedrenkt, om daarna in een vuurtje van gloeiende kolen te worden geplaatst. Zoo spoedig als de werkman een soort vloeiing van het soeasa bemerkt, wordt

bij een kommetje water op het voorwerp om dit af te koelen.

Op de „landah" worden dan met een ijzeren hamer de oneffenheden van het soeasa op het koper gelijk geslagen.

Voorts wordt het wederom in het vuur geplaatst, en naar gelang van de grootte van het met soeasa te overtrekken voorwerp, herhaalt zich het gloeiend maken en daarna afkoelen, meerdere malen.

De Atjèhsche kunst ondervond steeds den invloed van het Mohammedaansche verbod der afbeelding van alle levende wezens met inbegrip van menschen.

Zulk een beperking legt natuurlijk alle hoogere kunstingeving aan banden; van daar dan ook, dat de Atjèhsche kunst niet bijzonder hoog staat.

Daarbij komt nog, dat de Atjèher, evenals de meeste Indische volken, slechts kunstgevoel en geen kunstbegrip heeft. Zijne kunstuitingen zijn niet individueel, doch gemeen goed.

„Volkskunst" zou men haar kunnen noemen, daar zij eene vertolking is van de gezamenlijke gevoelens zijner landgenooten.

Een Atjèhsche artist kan alleen technisch volmaakter arbeid leveren dan een andere, doch de kunst zelf staat bij beide lieden even hoog.

Tot nu toe heeft op de Atjèhsche kunst nog geen Westersche invloed gewerkt. Reeds boven werd echter medegedeeld, welke andere gevaren de Atjèhsche kunst dreigen met haren totalen ondergang.

Dat de Atjèher ook in zijne kunst streng aan de overlevering vasthoudt, leert het volgende staaltje:

Om een Atjehsche kleeding te completeeren, liet een verzamelaar door een goudsmid een „tampō' koepiah" van zilver maken, daar een gouden muʻsversiering hem te kostbaar zou worden. De man weigerde echter het voorwerp te maken, daar hij geleerd had een „tampō' koepiah" slechts van goud en niet van zilver te maken.

De Atjèhsche ornamentiek is hoofdzakelijk ontleend aan het plantenrijk (bloemblad- en stengelversieringen).

Ten einde de stoffen te versieren, kan de Atjèhsche goudsmid in de eerste plaats van het z.g. „tjoeh" (uitbeitelen) gebruik maken en, zooals reeds beschreven is, met „tjasarèb" vullen.

Men onderscheidt dan bij die figuren vier hoofdmotieven, terwijl de andere combinaties ervan zijn.

Deze vier hoofdmotieven zijn:

1e. „boengòng tjampli",
2e. „boengòng seulempò",
3e. „boengòng kalò",
4e. „boengòng awan".

Fig. I.

De figuren I en II stellen de „boengòng tjampli" (lombok-motief) voor, veelvuldig voorkomend in verblandingen, waarbij dat motief dikwijls omvormd, stelt de „boengòng tjampli" voor.

Fig. II.

Fig. III.

Zoo is bijv. de „boengòng apèng" (fig. III) afgeleid van de „boengòng tjampli".

Figuur V geeft een voorbeeld te zien van de „boengòng seulempò", terwijl fig. V een denkbeeld doet vormen van de „boengòng kalò". Een meer gecompliceerde „boengòng awan" (de volkvormige versiering) wordt weergegeven in fig. VI. Uit een „boengòng kalò" kan een „boengòng awan" ontstaan, zooals men duidelijk uit de figuren kan zien.

Fig. V.

Fig. VI.

Een motief gevormd door verschillende motieven, zooals bijv. (zie pag. 352) dit aangegeven wordt „boengòng awan" genoemd. De omlijsting heet „awan" (dijkje).

Behalve uitbeiteling en invulling met gravure, ver-

Fig. VII.

krijgt de Atjèher op zijne sieradiën de bloem- en bladversieringen middels kleine platte reepjes edel metaal („atō", schikken, inleggen, afgeleid van het Mal. „atoer"), die in den vorm van bloemen of bladeren op de sieradien worden gesoldeerd (patrōē).

Hierbij onderscheidt men de volgende hoofdmotieven:

1. „ōn lipat" (een gevouwen blad),
2. „ōn sirōng" (een scheeflijnig blad),
3. „ōn kalō°",
4. „ōn toemba°" (lansvormig blad).
5. „ōn koendō" (een soort kauwoerde)

Fig. VIII. Fig. IX.

respectievelijk weergegeven in de figuren VIII, IX, X, XI en XII.

Fig. X. Fig. XI.

Figuur XIII geeft eene combinatie te zien van de „ōn lipat" en de „ōn sirōng".

Dikwijls wordt er nog tusschen de bedoelde reepjes („atō") „tjawardi" geplaatst.

Fig. XII.

Fig. XIII.

De verschillende versieringen („boengòng toendjong"), gevormd door de reeds beschreven stukjes „atō", worden ook door een soort lijst van elkaar gescheiden.

Dergelijke omlijstingen heeten dan „ba°" (stam) en onderscheiden zich van de „atoeëng" (zie hierboven) door de uitholling van het bovenvlak, gevuld met „tjawardi".

Bij de „tampō°" en „soebang" treft men dikwijls zulke omlijstingen aan.

Een ander soort versiering op de Atjèhsche sieradiën is het z. g. „bòh eungkeu" (visschknit) motief, bestaande uit kleine op elkaar gestapelde ballet jes.

Fig. XIV.

Dit motief treft men bijna op ieder sieraad aan. Zie fig. XIV.

Op onderwetsche siersdien ziet men wel eens op de plaats, waar thans gewoonlijk een „boh

Fig. XV

engkot" wordt gesmeed, een ruitvormig stukje metaal „raseudè" gesmeed; (zie fig. XV).

De „raseudè" vormt meestal evenals de „boh engkot" een knoop voor blad- of bloemversieringen, zij is echter niet zoo sierlijk.

Behalve het aangegeschakelde „boh engkot"-motief wordt ook dikwijls de „pocte talòè" (gedraaid koord) gebezigd om een rand van het ornament te vormen.

Een in een punt uitloopende opgedraaide „pocte talòè" wordt als hetzelfde doel aangewend als de „raseudè" en „boh engkot" en heet dan

Fig. XVI

„bè leuè" (duivepootje van de inlandsche torteldief) (zie fig. XVI).

De sierlijke „tjitjém leuè" (id. torteldief) wordt in de Atjèhsche kunst nog wat anders toegepast.

Er wordt de gestippelde krans van de „tjitjém leuè" als motief gebezigd voor een randversiering. Dan heet deze „renmè leuè" genaamd („renmè" = halssnippers) zie fig. XVII.

Fig. XVII.

Een andere randversiering stelt fig. XVIII voor, „kue" aneuen rondjoè („kue" agata" zie boven, blad. 004, „rondjoè" = krib in een vorm) genaamd.

Fig. XVIII

Fig. 2. „gigoe daroeh" (rand- van een spreukbloem), voorgesteld door fig. XIX, komt o. a. als randversiering voor op de „sarnè" en „tatè", en de „kèkin panjang" op blad. [illegible] fig. 2.

Fig. XIX

Fig. XX geeft eveneens een randversiering te zien, de z. g. „boengong teuè badjoèng".

Fig. XX

Onder „tapa" badjeueng" wordt verstaan „de voetstappen van een hoerekind". De Atjèhers stellen zich een in ontucht verwekt kind voor als nimmer volmaakt. De figuurtjes in deze randversiering moeten dan ook de afdrukken voorstellen van een misvormden voet.

Bij de behandeling van de sieradiën afzonderlijk zullen nog enkele voorkomende figuren besproken worden.

Het draadwerk of de filigraankunst bij zilver en het cantillewerk bij goud („krawang") komen op Atjeh niet veel voor.

De enkele sieradiën, waarvan het lofwerk gebogen wordt uit koordvormig gedraaid metaaldraad („poeta talòë"), staan wat kunstwaarde betreft lang niet zoo hoog als het werk van de goud- en zilversmeden ter Soematra's Westkust.

Daar de goudsmederij ook de kunst omvat, de kostbare edelgesteenten in edel metaal te zetten, zal met een enkel woord ook die kunst behandeld worden, die bij de Atjèhers erg laag staat, hoewel bijna ieder sieraad bezet is met steentjes.

De meest voorkomende edelgesteenten op de Atjèhsche sieradiën zijn:

„batèë intan" (diamant)
„batèë beuriljan" (brillant)
„batèë glima" (licht rood)
„batèë poedòë" (donkerrood)
„batèë damroet of lamroet" (groen, smaragd)
„(batèë) moetiara of meutia" (parel)
„batèë jakòb" (chrysoliet)
„batèë silòng" (Ceylon).

De „batèë silòng" en „batèë jakòb" komen het meest voor en hebben een zeer geringe waarde.

De „batèë glima" en „batèë lamroet" daarentegen zijn zeer gewild. Volgens de Atjèhers hebben deze steentjes geen vaste waarde, daar slechts lieden van vorstelijken bloede feitelijk gerechtigd waren deze edelgesteenten te dragen. Volgens de legende droeg indertijd een „nahab"

uit Madras om den anderen dag een „batèë deulima" en een „batèë lamroet" op zijn tulband. Op die dagen was de geheele omgeving „rood" of „groen" gekleurd naar gelang bij de „batèë deulima" of „batèë lamroet" droeg. Gewone stervelingen mochten daarom deze steenen niet dragen.

De steentjes in een Atjèhsch sieraad worden gevat in de z. g. „eumpoeng mata" of „koe²anam", een cylindervormig buisje, waarvan de randen een weinig worden omgebogen om het uitvallen der steentjes te beletten.

Het middenstuk, dus meestal de grootste steen bij een sieraad, wordt omvat door de z.g. „sri".

Het voetstuk van zoo'n „sri", een rozetvormig ornament, heet „dadamòn".

Fig. XXI.

Figuur XXI geeft een „soebang" te zien, waar de verschillende namen der onderdeelen bij worden genoemd.

De meest bekende sieradiën, voortbrengselen van de Atjèhsche goud- en zilversmeedkunst, zijn:

1ᵒ. „tampò² koepiah", d. i. een gouden bloemvormige kruin van een Atjèhsche muts (koepiah meukeutòb"). Zie plaat V fig. 2ᵃ en plaat VI fig. 2.

Reeds werd medegedeeld, dat de tegenwoordige „tampò² koepiah", een voortbrengsel van Oetòih Ali, met den drievoudigen kelk aanmerkelijk sierlijker is dan het oude muts-ornament („tampò² koepiah sabòh lapèh"). Zie plaat V fig. 2ᵇ.

Slechts bij feestelijke gelegenheden, zooals huwelijken enz. wordt het gouden kruintje op de dikwijls met goud- of zilverdraad bewerkte „koepiah" vastgeschroefd. Te Kota-Radja echter ziet men Atjèhsche knapen het dagelijks

dragen. Over het algemeen wordt in de omstreken van Koeta Radja door den Atjeher meer gebruik gemaakt van zijne sieradiën, die elders slechts bij feestelijke gelegenheden te voorschijn worden gehaald.

Behalve de „tarompé" van de Atjehsche muts tot versiering hebben:

2e. „tindò koeplah" een gouden randversiering onder aan de muts vastgehecht. Zie plaat VI fig 2. Deze randversiering kan zoo breed wezen, dat zij soms de geheele muts bedekt.

Op de op plaat VI afgeteekende „tindò koeplah" komt de z. g. „kalimah" voor, d. i. de Mohammedaansche geloofsbelijdenis in Arabische letterteekens.

Ook „Allah's" naam alleen komt op deze wijze voor (dill). De letterteekens worden bij de sieradiën „ōn" (blad) genoemd. Zoo heet het letterteeken Ⴑ „ōn lam". De „kalimah" komt meestal alleen bij kostbare sieradiën voor.

3e. „bòh dō'ma", de pronkige gouden Atjehsche knoop. Omtrent de „bòh dō'ma" werd reeds het een en ander medegedeeld. Dit sieraad wordt zoowel door mannen als vrouwen gedragen. Men treft de „bòh dō'ma" in verschillende grootten aan. Op plaat I zijn verschillende soorten afgebeeld.

fig. 1a. in verschillende grootte, geven de tegenwoordig veel gedragen „bo dō'ma" te aanschouwen.

fig 1b. stelt den ouderwetschen knoop voor, evenals fig. 1c; hierbij is de „bòh engkōt" evenwel vervangen door diamantjes, terwijl de punt door een „batèe glima" wordt gevormd.

Voorts behooren nog daartoe:

a. „bòh badjoë", een stel meestal uit 5 knoopjes bestaande, fig. 3.

b. „bòh badjoë diarōë" een stel „bòh badjoë" waarin de knoopjes door kettinkjes aan elkaar zijn verbonden, zooals fig. 5 dit aangeeft.

Terwijl de „bòh badjoë" van een Atjehsch baadje aan de

toeknoopt, wordt de „bòh badjèë djaròë", zooals de naam het reeds aanduidt voor de mouwen gebezigd. („djaròë" = hand, arm, bij een baadje de mouwen).

4. „bòh tjaçië" is een knoop, die aldus genoemd wordt, om dat hij veel overeenkomst vertoont met een een „tjaçie" (een zeker soort spin) Zie plaat I fig. 11.

5. „bòh kraleuëb" is een uit twee stuks bestaand stel platte knoopen, die den vorm hebben van kakkerlakeieren („bòh" = ei, „kraleuëb" = kakkerlak). Vroeger werden deze knoopen veel gedragen, terwijl zij tegenwoordig bijna niet meer te bekomen zijn. Zie plaat VII fig. 20.

6. „bòh soempoeëng" is een soort „bòh badjèë" en bestaat ook uit een stel van 5 knoopen.

In plaats van den „dō'ma" vorm, hebben deze knoopen den vorm van een soort vruchtje, waarnaar zij ook genoemd zijn („soempoeëng" = Mal. „oerang-aréng", een plant waarvan de bladeren gebruikt worden om kwikzilver te wasschen).

Een eigenaardigheid is, dat bij den ondersten knoop van een stel „bòh soempoeëng" evenals bij de „bòh badjèë", een staartje („ikoe") is aangebracht.

Zie plaat I fig. 7. Ook worden zij aangegeven op de mouwen van het baadje, afgebeeld op plaat VI fig. 1.

7. „bòh padō'", een zeer ouderwetsche knoop, genoemd naar den vorm van een soort vrucht, die „bòh padō'" heet. Zie plaat VII fig. 19.

8 Een volledige Atjèhsche „boengkōïh ranoeb" (een doek, waarin de sirihbenoodigdheden worden opgeborgen) bevat de volgende gouden, soeasa of zilveren sieradiën (plaat I fig. 8):

a. „aneu' boengkōïh", bestaande uit een bos nagemaakte sleutels, haartangetjes, oorpeutertjes enz. van soeasa, zilver of koper Zie plaat I fig. 8a.

De sleutels, tangetjes enz. hebben elk afzonderlijke benamingen o. a. „aneu' goentji" (sleutel). „aneu' angkōb teupat" (een recht haartangetje), „aneu' angkōb kiwieng"

(een krom haartangetje), „anak" angkob bedeh itong" (een tang met een scherpe punt uitkomend haartangetje om neushaartjes te verwijderen).

Al deze voorwerpjes zitten in een sleutering („gleteng benkah") van hetzelfde metaal. Een kleinere doch dikkere ring, waarvan de doorsnede een gelijkbeenig trapezium vertoont, „gadjah ninim" genaamd, verbindt de „gleteng benkah" met een der punten van den siribdoek.

Deze plat van den siribdoek wordt, alvorens aan de „gadjah ninim" te zijn vastgeknoopt door een sierknoop gestoken.

b. „bôh emtoeë", genaamd. Zie plaat I fig. 8e.

Aan de overige punten van een „boengkoih ranoeb" zijn benevens een „bôh emtoeë" vastgeknoopt.

c. „bôh pinang moeda", een peervormige sierpunt (plaat I fig. 8d) aan jonge pinangnoot voorstellende.

Aan de tegenoverliggende punt van den doek, waaraan de „anak boengkoih" is bevestigd, treft men aan:

d. „bôh tjroe" overeenkomende met een „bôh emtoeë" met twee holle lappen, plaat I fig. 8e.

De „bôh tjroe" dient tot passant. Ver genoeg over een der punten getrokken, maakt dit voorwerp van den siribdoek een soort zak, om het uitvallen der siribbenoodigdheden te beletten, indien men verzuimd heeft den doek vast te knoopen.

Een „bôh emtoeë" in verkleining toon een „bôh pinang moeda" heet „bôh roe".

Zie plaat I fig. 8f.

De „bôh emtoeë" heeft haar naam te danken aan hare gelijkenis op de kralen van een „emtoeë" (collier).

Ook wordt de „bôh emtoeë" beschouwd als een halsversiering (collier) van de „boengkoih ranoeb".

De „bôh emtoeë" in den siribdoek moet een nabootsing heeten van de „bôh malam" (een vrucht van een doornachtigen boom, de vrucht zelf is niet eetbaar, doch wordt gebruikt om goederen te wasschen).

Wat betreft de kralen van een „emtoeë", zie sub 30.

Een door vrouwen gedragen zijden doekje heeft ook een dergelijk stel sieradiën, zij heeten dan „bòh roe peuët poentja" (plaat I fig. 9).

De „aneu^{c} boengkōïh" wordt er dan niet bij aangetroffen, terwijl de „bòh euntoeë^{c}" en de „bòh pineung meeda" gewoonlijk kleiner zijn

In plaats van de „aneu^{c} boengkōïh" wordt wel eens een „tjeumbòj' aan een der punten van een sirihdoek vastgeknoopt. De „tjeumbòj" zal later worden behandeld.

Plaat I fig. 8g geeft een volledigen sirihdoek te aanschouwen met ouderwetsche zilveren versieringen, de „boengkōïh ranoeh Lhō^{c} Kroeët", aldus genoemd naar de streek, waarvan zij afkomstig zijn.

De onderdeelen van de „aneu^{c} boengkōïh Lhō Kroeët" zijn:

„ladiëng' (een staafje met een zwaardvormige punt).

„aneu^{c} angkōb Lhō^{c} Kroeët'.

„tjoelé^{c} è^{c} gloenjoeëng" (oorpeuteitje).

„tjoelé^{c} gapoe" (kalklepeltje).

„tjoelé^{c} gigòë" (tandenstokertje).

Deze voorwerpen zijn met „tjawardi" figuren versierd, iets wat men zelden bij zilver ziet.

Bedoelde „boengkōïh ranoeh" versieringen worden langzamerhand zeldzaam, en alleen gedragen door enkele conservatieve Toenòngers (bovenlanders).

Bij het zien van een dergelijk stel kan de „oereuëng banda" (beschaafde man) een glimlach nauwelijks onderdrukken, daar hij aan een overbekende „panton" denkt:

„bòh roe pira^{c} geusawa^{c} ba^{c} loengkèë leumò.

sidéh pi tadja^{c}, sinòë pi tadja^{c}, meuroempa^{c} sabé poengò".

De vertaling ervan luidt:

„Een zilveren „bòh roe", die men heeft gehangen aan den hoorn van een stier.

Van beide zijden is men gekomen, de een even gek als de ander, dien hij ontmoette.

Ongeveer 20 jaren geleden werden bijna alleen de „aneu^{c} boengkōïh Lhō^{c} Kroeët" gedragen.

Men herinnert zich nog heel goed, dat + 15 jaren geleden de „amer" boengkoth soeasa" voor het eerst door Bedden werden ingevoerd, die uit Idi kwamen.

8. „tjoché", ook „goebé" of „tjbé" is een ijzeren of koperen vijzeltje, waarvan dikwijls de randen eenvoudig met soeasa of goud zijn afgezet. Dit voorwerp dient om de strijdbenoodigdheden hun te stampen voor nuttige doeleinden, die hier meer bepaaldelijk kunnen beoefend, pl. VII fig. 94.

10. „soljoemat" is een doosje van een of anderen aard, dat van een kettinkje om den hals wordt gedragen. Dit doosje, waarin een talisman („kadjah") is opgeborgen, kan natuurlijk in verschillende vormen voorkomen. Zie plaat I fig. 3.

11. De versieringen van edelmetaal en de verschillende Atjehsche wapens zijn afgebeeld op plaat IV.

De oude eenvoudige versiering van Atjehsche wapens, zooals de „tenaffong's" en „sikin's", was de „roukoeëng roengit" in plaats van „roukoeëng" zegt men ook wel eens „takoeë" = huls, gewoonlijk van geel koper, om de leelijke verbinding van het hoornen gevest met de ijzeren kling te bedekken. Zie fig. XXIL Aan deze versiering gaven de Atjehers deze vorm van het borstschild (roukoeëng roengit) en staat „roengit" voor een soort bekleeding.

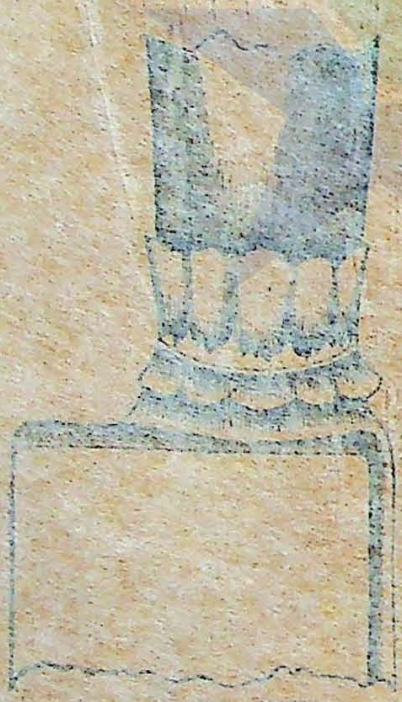

Fig. XXII.

Later werd een andere versiering van soeasa erbij aangebracht nl. de z. g. „gloepa^{c}" (een halve klapperdop, waaraan de schil nog vastzit).

Bij oude sikin's en reuntjông's worden deze versieringen nog dikwijls aangetroffen, zooals fig. XXII dit aangeeft.

Langzamerhand werd de „gloepa^{c}", die evenals de „takoeë roengiët" van goud vervaardigd is, verlengd door de „poetjô^{c}" of de „saroeë^{c} oelat" (hierover later) of ook wel de „poetjô^{c}" vormde het verlengde van de „takoeë roengiët". Zie plaat IV fig. 5 en 10.

De „poetjô^{c}" heeft den vorm van een puntig blad.

Fig. XXIII.

Bij de behandeling der versieringen van de verschillende wapens afzonderlijk, zal vanzelf op het voorgaande worden teruggekomen.

a. De „reuntjông" kan een kelkvormige versiering alleen op het gevest hebben; zoo'n versiering heet dan „gloepa^{c}" of „poetjô^{c}" naar gelang van den vorm. (zie voor „poetjô^{c}" fig. XXIII).

Wanneer echter het gevest geheel met goud is overtrokken, zooals op plaat IV fig. 4, dan noemt men het wapen „reuntjông meu^{c}oelëë meuh".

In figuur 5 plaat IV, waarvan de omgebogen punt van het gevest met goud en de „bôh manô^{c}" (eivormig middenstuk van het gevest) met soeasa is overtrokken, wordt een „reuntjông meusarongan" voorgesteld. Ook heet dit

vaper zoo, wanneer de „hoh hiang" niet met een lang soense is overtrokken.

4. een „sikin panjang" kan tot versiering hebben de „gloepa", de poetjo" of de „saroe" oelat" (gehuisel van een rups).

De „saroe" oelat", een inventie van den aforgenoemden „Oetoh Lisah", kan natuurlijk ook bij de „reantjong" voorkomen. Zie plaat IV fig. 6.

De „sikin panjang" voorgesteld door fig. 5 heeft dus tot versiering een combinatie van „renkeong roeagie", de „gloepa" en „saroe" oelat".

Het gevest van een „sikin panjang" kan ook geheel met goud zijn overtrokken, evenals bij de „reantjong" spreekt voor dan van een „sikin mastongan".

5. Opzicht de „taoepo" (pendant), (gedeelte van het zwaard Afjehsche zwaard) zie plaat IV fig. 11, werd reeds in den aanvang van dit opstel het een en ander medegedeeld.

Het komt ook wel eens voor dat de korf van een „peudeung" geheel met goud is overtrokken, doch meestal is het dan Chineesch werk.

Een eigenaardigheid bij de Afjehsche peudeung is de omwinding van den greepbetrekken zijdedraad, „tehrah" genaamd, fig. 11. Hoewel het vroeger reeds bestond, was het wederom de bekwame goudsmid T. Nja Rhung, die het vechtwerk aanmerkelijk verbeterde. Het (hier) draad was vroeger niet zoo dicht gewikkeld als nu.

De kampong Gampong Bitteh staat thans bekend voor het vervaardigen van „peudeung".

Aan de scheede van „peudeung" (fig. 11 rechts) is een (foto) met figuren bewerkte metaalscheede als overbekleeding aangebracht, die m.i. verbetering hoogst wenschelijk maakt.

6. Figuur 2 plaat IV stelt een oud welsch pinang-mesje voor, de zg. „sikin lapan-saroe".

Het sierlijk gebeeren gevest is van staal met goud

gemonteerd. Dergelijke mesjes zijn hoogst zeldzaam. De meeste Atjehers kennen ze slechts bij naam.

Op plaat II fig. 11 is een pisangmesje uit Pidië afgebeeld, de z.g. „peurawot". Aan dit mesje is alleen een gouden „sampa" aangebracht.

Men heeft dergelijke mesjes ook wel met een gouden „tampo" d.i. wanneer het vlemde van het gevest ook met goud of soesaa is gemonteerd.

g. Omtrent de „siwath" met „tampo" wenth (plaat IV fig. 10a) en de „siwath menkrawang" (fig. 10) valt weinig bijzonders mede te deelen.

Hoewel geen raadfelwerk zijnde, heeft men de „siwath" afgebeeld in fig. 10 toch alleen genoemd, omdat het goud over de scheede uitgebreid was. Om het meer te doen schitteren plaatst men achter de openingen gewoonlijk „naleu" („ahlu").

h. De „habri" (plaat IV fig. 8) een wapen, dat een rossi in vroegere tijden zijn toenmaals ten geschenke gaf, wordt nog wel eens aangetroffen, doch meestal zonder goudversiering („makdu").

De andere krissen, „krèh hoegeh" (plaat IV fig. 7 en 9) zijn, zooals de naam het reeds aanduidt, van Bolgineesche afkomst, doch de „mandu" is Atjehsch maaksel.

i. De „siwandu" tot huis bij de Atjehers is soms van een gouden of zilveren schacht („tenbreng") voorzien. In het algemeen wordt op Atjeh niet zooveel werk gemaakt van het monteeren der lansen als elders in den Archipel (plaat IV fig. 1).

k. Bij de „gliwang" is meestal een gouden of soesaa versiering aan het gevest aangebracht, „sampa" genaamd. Zie plaat IV fig. 13.

Behalve de reeds genoemde versieringen bij wapens treft men dikwijls gouden of zilveren figuurtjes in het staal of ijzer, „tatah" genaamd. De figuren worden eerst uitgehouwen in het ijzer of staal en daarna wordt het goud- of zilverdraad erin geklopt om vervolgens de groefjeshaken met een vijltje te verwijderen.

12. „tjapéng meuh" (plaat II fig. 5) is één gouden gordelplaat. Aan de figuren kan men direct zien, dat het geen Atjèhsch werk is. Uit Penang geïmporteerd, werd de „tjapéng" door Chineezen vervaardigd. Thans bezondigen Atjèhsche goudsmeden er zich ook aan dergelijk werk te leveren.

13. „tjoepéng" is een hartvormig stukje metaal, meestal van soeasa of zilver, waarvan de randen soms met goud zijn gemonteerd, dat aan een kettinkje voor de schaamdeelen van naakt loopende kleine meisjes wordt gehangen. Elders in den Archipel ook bekend. Zie plaat VII fig. 22.

14. „bòh grè-grè-" bestaan uit rammelende voorwerpjes (aldus ook genoemd naar het rammelend geluid, dat zij veroorzaken), die aan een kettinkje voor de schaamdeelen van naakt loopende knaapjes worden gehangen. Op plaat VII fig. 21 worden „bòh grè-grè-" voorgesteld in den vorm van tijgernagels.

In Goa (Celebes) dergelijke voorwerpen bij een naakt loopend knaapje ziende, vroeg ik wat men ermee beoogde. Volgens het volksgeloof zou de jongeling op lateren leeftijd, daardoor meer voortelingskracht krijgen. Toen ik hier informeerde of men de „bòh grè-grè-" tot hetzelfde doel bezigt, luidde het antwoord: „Zij dienen slechts als metgezellen van de schaamdeeltjes der knapen."

15. „bòh agō-" is een cylindrisch ornamentje, dat aan een kettinkje om den hals van kinderen wordt gehangen (plaat II fig. 8). De „bòh agō-" moet een „djagōng" (maiskolf) voorstellen.

16. „bòh deureuham" aldus genoemd naar de Atjèhsche gouden muntjes, in een gouden bewerkten rand gevat. Zij worden aan een kettinkje eveneens om den hals van kinderen gedragen.

17. „bòh djeuramani" of „bòh òë", zijn gouden of zilveren kraaltjes zoo genoemd naar de vruchtjes der djeuramani- en òë-struiken.

Figuur 8 op plaat III geeft een combinatie te zien van

de „bôh djeuraman" en de „bôh deureuhan". De „bôh deureuhan" hebben echter hier in plaats van het Atjehsch motief, een bloemornament tot middenstuk.

18. „manè" keutombè", een haarketting met gouden kraaltjes, die den vorm hebben van korianderzaad. Zie plaat VII fig. 16. Het snot van den haarketting door fig. 16 voorgesteld, is van Klingsch maaksel.

De door vrouwen gedragen sieraden zijn:

19. „patam dhôé", een gouden voorhoofdsplaat met sierlijke krullen aan de slapen tot. Plaat VII fig. 1. Dit voorwerp wordt hoogst zelden, alleen bij buitengewone gelegenheden gedragen.

20. „anteg", die links en rechts van de „patam dhôé" in het haar worden gedragen, van welke kleine kettinkjes met belletjes eraan bij de geringste beweging tegen het oor slingeren.

21. „boenga tjoendông", een gouden bloem, die boven het oor wordt gestoken. De bloem is door een soort spiraalveer aan den steel bevestigd en dus zeer beweeglijk, evenals de ingebootste meshdraden. Zie plaat II fig. 4. Hierbij kan men een voorbeeld zien van het „krawang" werk der Atjehers.

23. „tjeröm goenba", is ook een haarversiering weergegeven op plaat I fig. 4. Aan de „tjeröm goenba" hangen de „8.

23. „boenga prè", die ook wel eens afzonderlijk in het haar worden gestoken (plaat I fig. 4).

24. „tjoekam sanggoj" of „tjoekam seunggoj" is een soort diadeem, bestaande uit gouden bloemen (eveneens „krawang"werk). Zie plaat II fig. 4.

Over het algemeen ziet men bij de ingebootste bloemen het cantilewerk („krawang") toegepast.

25. „boenga tjoempo" is een nabootsing van de „tjempaka" bloem, evenees lof de vele haarversieringen van de Atjehsche vrouw behoorende, afgebeeld op plaat II fig. 4.

26. „bè ngông" oendoe", met dezelfde diensten als de

„boengông djeumpa". In plaats van een „tjempaka" stelt zij een melati" voor („b. meuloe" = melati, „b. meuloe brocë" = katjapiring).

27. „oelëë tjeumara", is een ouderwetsch gouden haarsieraad, bestaande uit een zeszijdige piramide, aan den top een kettinkje, dat eindigt in een haakje om het geheel in het haar te bevestigen

Wanneer nu bij eene vrouw, al is zij ook volwassen, het hoofdhaar uitvalt, dan acht men dit „bimaran" d. i. „gevolg van het onvervuld laten eener geloffte". Om nu het onheil van zich af te weren, steekt zoo'n vrouw een „oelëë tjeumara" van achteren in het haar, maar verbergt tevens het gouden voorwerp, daar het geen gebruik is, dat volwassen vrouwen zoodanig sieraad dragen.

Plaat III fig. 9 geeft een duidelijke voorstelling van een „oelëë tjeumara".

23 „soebang" is de Atjèhsche oorknop van goud of van buffelhoorn met een weinig goud in het midden, waarbij de oorgaten allengs tot den grootst mogelijken omtrek verwijd worden.

Er bestaan naar den vorm verschillende soorten van „soebang's" en wel:

a „soebang Atjèh" plaat I fig. 13a.
b. „soebang meutjintra" plaat I fig. 13b.
c. „soebang meuloengkè" „ I fig. 14 en 15
d. „soebang bòh eungkòt" „ VII fig. 18.

Omtrent de „soebang Atjèh", die veel in Groot-Atjèh gedragen worden, zie fig. XXI.

De „soebang meutjintra" is een oorknop in den vorm van een vogelkooi („tjintra") en is specifiek Pidiësch.

De „soebang meuloengkè" is een hoornen „soebang" met een gouden ornament in het midden (plaat I fig. 14.)

Figuur 15 plaat I geeft alleen het gouden ornament te zien.

De „soebang bòh eungkòt" wordt aldus genoemd naar het reeds behandelde „bòh eungkòt", (vischkuit) motief. (plaat VII fig 18).

Deze „oebang" wordt veel in die Passtreek gedragen.

29. „gouljeng" d. i. een gouden keting om den hals gedragen, waaraan op de borst drie horizontale halve ronden van goud, onder elkaar bevestigd zijn. Zie plaat II fig. 1.

30. „emmoet", een collier bestaande uit eenige rijen van een kleinere soort gouden voorwerpjes, die bij de „bôh roe" reeds werden behandeld en onder den naam van „bôh emmoet" bekend staan. Naar gelang van den vorm der kralen onderscheidt men twee soorten, nl.

a. „emmoet bôh djo" (verkort van den arenpalm);

b. „emmoet bôh roebe" („roebe" is een aan het strand groeiende plant met zilverkleurige bladeren en eetbare vruchten, „emmoet bôh roebe" = „zwijgen"). Plaat I fig. 10 geeft eene voorstelling van een „emmoet bôh djo".

31. „kompah", een der kostbaarste gouden sieraden, bestaat uit twee groote gouden platen die met elkaar verbonden zijn door vier banden van kleinere gouden platen. Deze vier banden worden kruisgewijze over de borst en rug gedragen. Zie plaat VI fig. 2.

32. „trapan bedjoe" is een soort gouden armband met bloemen bewerkt, (zooals plaat VII fig. 2 dit aangeeft. Ook hierbij is de „kalawet" aangebracht.

33. „stam", een op de borst gedragen halsketting. Zie plaat VI fig. 3.

34. „kawet oedjôh" is een soort „gangang" doch in plaats van drie hangt er slechts een horizontale halve ronde aan de beide. Zie plaat III fig. 12.

Figuur 2 op plaat I stelt een „kawet oedjôh mangantêng antêng" voor. Aan de gewone „kawet oedjôh" zijn antêng-antêng d. z. hangers aangebracht.

35. „toendjong bedjoe" afgebeeld op plaat III fig. 1 is een soort broche. De naam van het voorwerp is afgeleid van een bloemstuk „toendjong" gewaand voorkomende op het niet gecultiveerd bewerkte land („donga") van de Atjèhsche bevolking („oeloeëen" of „doesoen Atjèh"). Dat „toendjong"

komt ook voor op de bewerkte stukken aan het uiteinde der pijpen (bambang)

36. „keupa^c badjèë", een ruitvormige knoop, ongeveer den vorm hebbende van een „toendjōng badjèë" (de zijden zijn echter bij de „keupa^c badjèë' meer recht) wordt eveneens als broche gebruikt. Een ander soort „keupa^c badjèë" geeft plaat II fig. 13 te zien. Eerstbedoelde soort is afgebeeld op plaat III fig. 4.

De „keupa^c badjèë" op plaat II bestaat uit twee helften, (van „krawang"-werk) die ieder aan het uiteinde van een kraag van een Atjèhsch baadje worden vastgenaaid. Middels een bewerkte gouden spie kunnen deze twee helften aan elkaar gesloten worden. Deze „keupa^c badjèë' verricht dus dezelfde diensten als bij ons een haak en oog van een kraag.

37. „keupa^c djaròë", heeft denzelfden vorm als de „keupiah badjèë', doch is een weinig kleiner. Deze knoop wordt aan de mouwen gedragen Zie de mouwen van het baadje afgebeeld op plaat VI fig. 1.

38. „peundèng", een uit goud- of soeasadraad fraai gevlochten gordel, die van voren een breed vierkant of ovaal gouden slot (d. i. de feitelijke „peundèng", terwijl de gordel zelf „talòë peundèng" wordt genoemd) met edelgesteenten te zien geeft. Hoewel de „peundèng" hoofdzakelijk door aanzienlijke vrouwen wordt gedragen, komt het ook wel eens voor, dat mannen een dergelijk sieraad gebruiken. De op plaat VII fig. 2, 2a en 2b afgebeelde „peundèng", thans in het bezit van Teungkoe Poetèh, zuster van den Soeltan, werd o a. vroeger door hun vader Toeankoe Zainoel Abidin gedragen. De „peundèng" is feitelijk geen zuiver Atjèhsch sieraad.

39. „talòë ki^iëng", een gordel die met de „talòë djaròë" (armketting) en de „euntjièn" (vingerring) tot de drie traditioneele geschenken behoort, die de man na de eerste uitoefening der huwelijksgemeenschap aan de vrouw geeft, die hem haren maagdom offerde. Naar gelang van de geldelijke omstandigheden kunnen genoemde voorwerpen van goud of zilver gemaakt zijn. De „talòë ki^iëng" wordt

naar de verschillende voorkomende soorten onder[illegible]len n
[illegible] „talòë ki[illegible]ëng rò", wa[illegible] twee soo[illegible]aan,
[illegible]s on plaat II [illegible]uren [illegible] [illegible]ven
[illegible] „talòë ki[illegible]g r[illegible] in [illegible]besta[illegible]
[illegible]ng ketting [illegible]Laak [illegible] [illegible]og
[illegible]et andere.

[illegible]ng. 2[illegible] [illegible] [illegible] zilvren
[illegible]g aan [illegible] en oog ve
„talòë [illegible] pira[illegible] menᵉo [illegible]" (zie fig. 2c)
[illegible]de [illegible] tinkjes met een soensa knop in
[illegible]t m[illegible]

[illegible] tal[illegible] maenᵉoelèë meuïh (zie fig 2d) heeft
[illegible]ent[illegible]en [illegible] knop.

„t[illegible]oë ki[illegible]g bòh eu[illegible]", [illegible]s genoemd naar de
„[illegible]h eumpeuëᵉ (vrucht van [illegible]rt moerasplant) gelij-
[illegible]ende stukken aan weerszijden v[illegible]fen gouden knop (zie
[illegible]t II fig. 2e)

[illegible] „talòë ki[illegible] boengòng roebéᵉ. In plaats van de
„b[illegible]eumpeuëᵉ" heeft men hierbij de „boengòng roebéᵉ" (zie
bij „euntoëᵉ") als voorbeeld genomen voor de versiering
der stukken aan weerszijden van den knop. Plaat II fig. 3[illegible]

[illegible] „talòë ki[illegible]ëng manjan
oe"; in plaats van de „roe-
béᵉ"-bloemvorm, heeft men
hierbij een klapperbloesem
nagebootst.

De eigenaardige vorm van
een „oelèë talòë ki[illegible]ëng"
(knop) [illegible]kt direct de aan-
dacht. Bij de verschillende
soorten van „talòë ki[illegible]ëng"
hebben de knoppen bijna
denzelfden vorm. Zie
XXIV. Veel over-
vertoont zoo'n knop
„bòh giri" in de „ra-
peurakan".

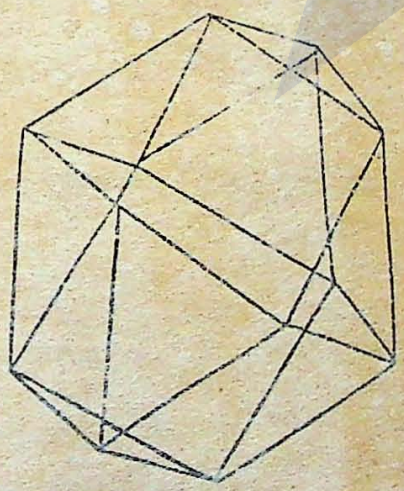

Fig XXIV.

De „ranoeb peurakan" of „ranoeb dòng" wordt na een verlovingsfeest aangeboden. In den lossen hollen voet van een „dalòng" (groot rond blad voor spijzen) worden lange rissen sirihbladeren sierlijk gerangschikt, daar tusschen in plaatst men pinangnoten en gekleurde eieren. Boven deze rissen sirihbladeren bevindt zich een versierde „bòh giri" (limoen).

De „bòh giri" wordt eerst tot een kubus gesneden en daarna worden de acht hoekpunten zoodanig verwijderd, dat men een lichaam krijgt ingesloten door 6 kwadraten en 8 gelijkzijdige driehoeken (zie fig XXIV). Voorts worden met behulp van kruidnagelen allerhande bloemstukken op de gesneden „bòh giri" vervaardigd. De „oeleë talòë kiëng" heeft men den vorm doen aannemen van een versierde „bòh giri".

40. „geundét" is een soort buikband, bestaande uit 8 à 12 bewerkte gouden plaatjes aan een gouden of zilveren gevlochten koord door naakt loopende kleine meisjes gedragen. Plaat II fig. 7.

41. „kawét", ziet men bij de verschillende banden, kettinkjes enz.; bij bestaat meestal uit een soms sierlijk bewerkten S-vormigen haak. Zie plaat III fig. 7, waarbij een „kawet" van een „talòë djaroë" wordt afgebeeld.

42. „cuntjiën" d. z. ringen, waarvan een groote verscheidenheid bestaat, nl.

a. „cuntjiën lhèë mata", is een ring met drie steentjes. Zoo treft men ook ringen met vijf of zeven steentjes aan. Zie de figuren 5, 8 en 9 op pl. VII.

b. „cuntjiën bòh cungkot", een ring met het bekende vischknit-motief. Zie plaat VII fig. 12.

c. „cuntjiën bòh djantòng", een ring met een hartvormigen knop, waarin een of ander steentje is bevestigd. Plaat VII fig. 3.

d. „cuntjiën oetah", afgebeeld op plaat VII fig. 6. Het woord „oetah" willen sommigen afleiden van „tatah", daar de „cuntjiën oetah" iemand aan de „tatah" bewerking doet denken (zie bij de wapens).

e. „euntjiën gilé" of „euntjiën bòh moeliëng" is een ring bestaande uit dikke knoopjes, door kleine dunne tusschenruimten van elkaar gescheiden. Deze knoopjes hebben den vorm van een „bòh moeliëng" (Jav. „mëlindjoe").

Bedoelden ring ontvangt een bruid van de moeder des bruidegoms bij een huwelijksceremonie nl. het „srah djaróë" (handwassching). Zie verder „de Atjèhers" van Dr. C. Snouck Hurgronje deel I blz. 391.

f. „euntjiën seuleupō", aldus genoemd naar de „seuleupō"-versiering. Zie plaat VI fig. 6.

Oorspronkelijk was deze ring een „euntjiën gilé", dien men met de „boengòng seuleupō" versierde.

g. „euntjiën meutjitjém", een ring met een vogeltje als knop. Zie plaat VII fig. 7.

h. „euntjiën hareumoe", tevens „euntjiën meugeunta", weergegeven op plaat VII fig 15, „meugeunta" genoemd naar het rammelend geluid, doordat zich in den hollen ring een stukje metaal bevindt.

i „euntjiën gadjah minòm" is een zware dikke soeasaring. (plaat VII fig. 4) Bij de „boengkōh ranoeb" werd deze ring reeds behandeld.

j. „euntjiën si patah", aldus zoo genoemd naar de gebroken lijn, die deze soeasa-ring vertoont. De buitenste omtrek van den ring is dus een veelhoek. Plaat VII fig. 13.

k. „euntjiën salah sagòë" verschilt alleen van de „euntjiën si patah", doordien laatstgenoemde ring in zijn buitensten omtrek rechte lijnen vertoont, terwijl bij de „euntjiën salah sagòë" deze lijnen gebogen zijn (plaat VII fig. 14).

Figuur 10 plaat VII geeft een combinatie te zien van een „euntjiën bòh eungkōt" en een „euntjiën salah sagòë".

l. „euntjiën awé siblah", een ring, die den vorm heeft van gespleten rotan (awé siblah). Deze ring vertoont dus veel overeenkomst met onze gewone trouwringen. (Zie plaat VII fig. 11).

Een eigenaardigheid bij de mannen is, dat zij in plaats van de ringen aan de vingers te dragen, dikwijls deze

sieraden aan een der punten van hun hoofddoek („kain-kepala") bevestigen.

43. „gleuëng djaré", eenvoudige effen zilveren of soesa-ringen. Plaat VII fig. 5.

44. „gleuëng gaki", voetringen van zilver of soesa, gedragen uitsluitend door meisjes en vrouwen, die het nog niet tot een drietal kinderen gebracht hebben. Evenals de „gleuëng djaré" kunnen bij deze voetringen de twee uiteinden wel goed gemonsterd zijn. Dergelijke soesa voet- of armringen bestaan dan „gleuëng tapeuëbeh meuih" (plaat V fig. 5).

Voet- en armringen hebben een ronde of kantige doorsnede te worden naar onderscheiden in „gleuëng bôetat" of „gleuëng tapisagôk" (zie ook het „gleuëng meubah" hierboven bladzij 349).

Figuur 1 op plaat VII stelt een stel zilveren „gleuëng gaki peumeuëtah" (of „serpoeta") voor, bestaande uit gedraaide voetringen, die vroeger veel, doch thans zelden meer gedragen worden.

45. „tahé djaröe", een zilveren, soms ook gouden armbandje, alleen gedragen om den rechterpols. Afgebeeld op plaat II fig. 6 en plaat III fig. 6.

(Zie verder bij „alôe kawëng" bladz. 369).

46. „tahé gleuëng", eveneens een meer bewerkt gouden armbandje, dat op dezelfde wijze gedragen wordt als de „tahé djaröe". Zie plaat I fig. 16.

47. „ikej", een strak om den arm gespannen sieraad waarvan verschillende soorten bestaan en wel:

a. „poetoe" of „poentoe", een soesa met goud gemonsterde ring, die om den bovenarm gedragen wordt. Zie plaat V fig. 5.

b. „ikej sagôb awan", een gouden bewerkte ring eveneens om den bovenarm gedragen onder de „poetoe". Plaat V fig. 2.

Deze „ikej" wordt aldus genoemd, omdat de bloemen („boengong") op het sieraad niet duidelijk zichtbaar en als het ware in nevelen („sagôb awan") gehuld zijn.

c. „sangga" of „ikaj meutampō", een ter hoogte van den elleboog gedragen armring. Plaat VIII fig. 6.

d. „ikaj meugeunta", een holle soeasa armring met goud gemonteerd en aldus genoemd naar het rammelend geluid, dat deze armringen veroorzaken bij het loopen („ikaj meugeunta" = een „ikaj" voorzien van belletjes). Zie plaat VIII fig. 3.

e. „ikaj meudoerōë", een zeer ouderwetsche „ikaj" op plaat VIII fig 7 voorgesteld. Wegens de puntige versieringen op de ringen „ikaj meudoerōë" (doornachtig) genoemd.

g. „ikaj kléng", zooals het woord het reeds aanduidt, is van Klingsch maaksel (plaat VIII fig. 2). Men ziet dit sieraad meestal alleen dragen door afstammelingen van Klingaleezen.

48. „kroentjōng meugeunta", een zilveren of soeasa voet- of armband, welks inwendige holte rinkelende belletjes bevat. Zie plaat VIII fig. 4.

49. „sawè", is een soort armband, waarvan verschillende soorten bestaan o. a.:

a. „sawè poejō reubōng", gouden armbanden, die om de twee polsen gedragen worden, in tegenstelling met de andere soorten „sawè", die meestal slechts om een der polsen gebruikt worden. Zie plaat III fig. 2. Ook op dit sieraad heeft men de „kalimah" aangebracht.

b. „sawè boengōng keupoela". Deze sierlijke armband, aldus genoemd naar de tandjoengbloemvormige schakeltjes, wordt meestal alleen om den linkerpols gedragen („boengōng keupoela" is de z.g. „kembang tandjoeng"). Zie plaat III fig. 5.

c „sawè broeë tjidōh", een ouderwetsche „sawè", waarvan de knop den vorm heeft van de „tjidōh" (een vierkant stuk hout, waartegen de rug der weefster leunt als kussen, om bij het weven den draad strak te trekken). Zie plaat III fig. 10.

50. „adjeumat meurakēt" is een ouderwetsche armketting, boven de „ikaj" gedragen, bestaande uit schakels

van twee aan elkaar gekoppelde „atjeumat" (blad. 360 en 10) Zie voor de „atjeumat meerake" plaat VI fig. 4.

Een armband evenals de „sawé broé tjidoh", doch in plaats van den „tjidoh" vorm, een schakel van een „atjeumat meerake", tot koop hebbende, heet: „sawé hôn gemmeh".

51. „klah takoeé", een gouden halsketting, zooals fig. 3 op plaat VI het aangeeft. Dit sieraad is ook een vinding van de laatste twintig jaren en komt niet veel voor.

52. „rindo badjoé", een van zwaar gouddraad gevlochten randversiering aan een zijden baadje door vrouwen gedragen. Zie plaat VI fig. 1.

Ongeschijnlijk is de gouden randversiering van de „badjoé dara baroe" dezelfde als de „rindo badjoé" doch terwijl verstgenoemde zuiver bordaanwerk is vormt de „rindo badjoé" een stuk goudsmeedwerk.

53. „goeloe tjinoeong", een sieraad, dat men kinderen om den hals hangt, bestaande uit tijgernagels met goud of soepa gemonteerd.

Een dergelijk sieraad vindt men ook bij verschillende andere volkeren van den Archipel. Zie plaat I fig. 19 en plaat VII fig. 17.

54. „bilang mentih", eveneens een halssieraad voor kinderen, bestaande uit een vierkant plat gouden doosje, waarin een of ander talisman wordt opgeborgen (meestal een op een papiertje geschreven toverspreuk in haar geheimtaal). Daar het doosje den vorm heeft van een soort „bubu" („bilang") wordt het alias genoemd. Zie plaat I fig. 13.

De ronde figuurtjes op de plaat, die aan het kettinkje hangen zijn „klah deureehan".

55. „rampaeoe mentah", weergegeven op plaat VII fig. 23 is een met goud versierd ringgesoortje. Het ringgeschaartje zelf is niet zeer artistiek doch de gouden versieringen wel. „Klah" heet het opbrengen van goud soepa of zilver op de handvatsels der schaar.

Plaat IX geeft een collectie dingen te zien, voornamelijk tot bergingen van de sirih-benoodigdheden en rookwerken

Hoewel zij door den Atjehschen goud- of zilversmid vervaardigd zijn, kan men aan de vormen en bloemversieringen zien, dat zij van elders worden ingevoerd. Deze doosjes worden dan ook door Klingaleezen of Malaiers het eerst op Atjeh gebracht.

46. „karaih", een zilveren flesje met goud gemengde siriboom van Klingaleezen model.

Gewoonlijk worden de siribenoodigdheden in een „bate rahoeb" (zie sub 57), aan de gasten gepresenteerd. Ontvangt men echter zeer voorname lieden, zoo wordt de geheele set, voldoen ingrediënten in een „karaih" voorgebracht. Zie op plaat IX de figuren 1.

57. „bate rahoeb", is een koperen of zilveren schaaltje, waarin men de siri en pinang presenteert. Zie fig. 3. De „bate rahoeb" is vermoedelijk van Maleische afkomst.

58. „tjeumiëj", een rond doosje van zilver of soms ook slechts met goud gemengd erts, dat in plaats van de „apoe boengkoh" soms aan den siribdoek, middels een ketinkje wordt vastgeknoopt. Zie plaat IX fig. 5. In deze doosjes worden tabak, gambir en kruidingeten opgeborgen. De „tjeumiëj" is ook niet zuiver Atjehsch vermoedelijk is zij van Maleische afkomst.

Veel overeenkomst vertoont zij met de Makassaarsche of Boegineesche „sôlépa", die bij de „bao pao" wordt gedragen tot berging van tabak enz.

59. „tjeuroepa", een fraai doosje, evenzeer tot de siribenoodigdheden als op te bergen.

Deze zilveren doosjes met bloemen bewerkt en dikwijls met goud en roesna ingelegd, leerden de Atjehers vermoedelijk ook van de Maleiers kennen. Zie plaat IX de figuren 4.

60. „kandâm", een kalkdoosje van zilver, goud of soenasa, waarvan verschillende vormen voorkomen. Zie plaat IX de figuren 2.

61. „Moendam ië", een waterkan van koper of zilver, alleen in het bezit van enkele voorname familie's. Zie plaat V fig. 1. Klingaleezen voeden dit vervoerd hier in.

Ten slotte wordt nog aangeteekend, dat de meeste gouden zilversmeden bekwaam zijn in het vervaardigen van zilveren „tjab's", daar bijna ieder hoofd in het bezit is van een dergelijk zegel. Het vervalschen van zegels behoort op Atjèh dan ook lang niet tot de zeldzaamheden. Men schr. omde zelfs niet de bekende „tjab sikoerenëng', het negenvoudig zegel van den Atjèhschen Soeltan na te maken.

Een „tjab" bestaat meestal uit een ronde zilveren plaat, dikwijls met gekartelde randen, waarin met Arabische karakters in spiegelschrift, naam en titel van een persoon, en het lofwerk aan de randen worden uitgebeiteld. Deze zilveren plaat is aan een ring of een soort greep bevestigd.

Boven een walmende lamp wordt, bij het gebruik van een „tjab", de plaat zwart gemaakt en daarna op het papier afgedrukt.

1 April 1903.

PLAAT I.

fig.	1a	dô'ma — nieuwe	Bl. 350
„	1b	„ oude	„ „
„	1c	„ met diamanten en batèë glima	„ „
„	2	kawét badjoe mentanténg-anténg	„ 367
„	3	adjoemat	„ 360
„	4	ajoeën goeuba' met boengòng oriè (jroeë')	„ 365
„	5	bòh badjèt djaroe	„ 356
„	6	bòh badjèt	„ „
„	7	bòh soempoeëng	„ 357
„	8	boengkoïh ranoeh	„ „
„	8a	anen' boengkoïh	„ „
„	8b	anen' boengkoïh Lhô' Kroeët	„ 359
„	8c	bòh euntoeë'	„ 358
„	8d	bòh pineung moeda	„ „
„	8e	bòh tjroe	„ „
„	8f	bòh roe (bòh euntoeë' + bòh pineung moeda)	„ 369
„	8g	boengkoïh ranoeh Lhô' Kroeët	„ „
„	9	bòh roe peuët poentja	„ „
„	10	euntoeë'	„ 367
„	11	bòh tjajië	„ 357
„	12	bièng meuih	„ 374
„	13a	soebang Atjèh	„ 366
„	13b	soebang meutjintra	„ „
„	14	soebang meuloengkè	„ „
„	15	„ „	„ „
„	16	taloë gòcle'	„ 372

PLAAT II.

fig.	1	'gantièng	Bl. 367
„	2a	taloë ki ieng rô nit 1 stuk	„ 369

fig. 2b taloë ki^ëng ro uit meerdere stukken . bl. 360
„ 2c talòë ki^ëng pira^ meu^oelèë soeasa . „ „
„ 2d talòë ki^ëng meu^oelèë meuïh. . . . „ „
„ 2e talòë ki^ëng bòh eumpeuë^ . . . . „ „
„ 2f talòë ki^ëng boengòng roebé^. . . . „ „
„ 3 boengòng djeumpa meu^anténg-anténg . „ 365
„ 4 boengòng soenténg. . . . . „ „
„ 5 tjapéng meuïh . . . . . „ 364
„ 6 taloë djaröë . . . . . „ 370
„ 7 geundèt . . . . . „ „
„ 8 bòh agö^ . . . . . „ 364
„ 9 tjeukam sanggöj . . . . . „ 365
„ 10 kréh boegéh. . . . . „ 363
„ 11 peurawöt . . . . . „ „
„ 12 goekèë rimoeëng . . . . . „ 374
„ 13 keupa badjèë . . . . . „ 368

PLAAT III.

fig. 1 toendjòng badjèë . . . . . bl. 367
„ 2 sawè^ poetjo^ reubong. . . . . „ 373
„ 3 simplah . . . . . „ 367
„ 4 keupa badjèë . . . . . „ 368
„ 5 sawè^ boengòng keupoela . . . . „ 373
„ 6 talòë djaröë . . . . . „ 368
„ 7 kawèt . . . . . „ 370
„ 8 bòh djeuramani en bòh deurenham . . „ 364
„ 9 oelèë tjeumara . . . . . „ 366
„ 10 sawè^ bröeë^ tjidoh . . . . . „ 373
„ 11 trapan badjèë . . . . . „ 367
„ 12 kawèt badjèë . . . . . „ „

PLAAT IV.

fig. 1 teuboeëng toemba^ . . . . . bl. 363
„ 2 sikin lapan sagöë . . . . . „ 362
„ 3 gloep^ sikin . . . . . „ 361
„ 4 reuntjòng meu^oelèë meuïh . . . . „ „

fig. 5 reuntjōng meusarōngan . . . . . bl. 361
„ 6 sikin meu^{c}saroeë^{c} oelat . . . . . „ 362
„ 7 kréh boegéh. . . . . „ 363
„ 8 (bahri) . . . . . „ „
„ 9 kréh boegéh . . . . . „ „
„ 10 siwaïh meukrawang . . . . . „ „
„ 10^{a} siwaïh meutampō^{c} . . . . . „ „
„ 11 peudeuëng meutampō^{c} . . . . . „ 362
„ 13 sampa^{c} gliwang. . . . . „ 363

PLAAT V.

fig. 1 moendam ië pira^{c} . . . . . bl. 375
„ 2^{a} tampō^{c} koepiah — nieuwe (lhèë lapéh). „ 355
„ 2^{b} tampō^{c} koepiah sabòh lapéh . . . . „ „
„ 3 ikaj sagòb awan . . . . . „ 372
„ 4 gleuëng gaki meu^{c}oelèë meuïh. . . . „ „
„ 5 poetoe (poentoe) . . . . . „ „

PLAAT VI.

fig. 1 rindò badjèë . . . . . bl. 374
„ 2 rindò koepiah . . . . . „ 356
„ 3 kiah takoeë. . . . . „ 374
„ 4 sawè^{c} bòh geumeuë, adjeumat meurakét. „ „
„ 5 srapi . . . . . „ 367
„ 6 euntjiën seuleupō^{c}. . . . . „ 368

PLAAT VII.

fig. 1 patam dhòë. . . . . bl. 365
„ 2 peundéng. . . . . „ 368
„ 2^{a} peundéng. . . . . „ „
„ 2^{b} talòë peundéng. . . . . „ „
„ 3 euntjiën bòh djantōng . . . . . „ 370
„ 4 euntjiën gadjah minòm . . . . . „ 371
„ 5 euntjiën mata limòng . . . . . „ 370
„ 6 euntjiën oetah . . . . . „ „
„ 7 euntjiën meutjitjém . . . . . „ 371

bls. 8 [illegible] bls. 309

" 10 [illegible] "

" 11 [illegible] 324

" 12 [illegible] 325

" 13 [illegible] 327

" 14 [illegible]

" 15 [illegible]

" 16 [illegible] 328

" 17 [illegible] 334

" 18 [illegible] 336

" 19 [illegible] 337

" 20 [illegible]

" 21 [illegible] 338

" 22 [illegible]

" 23 [illegible] 339

" 24 [illegible] 340

fg. 1 [illegible] bls. 312

" 2 [illegible] 313

" 3 [illegible]

" 4 [illegible]

" 5 [illegible] 317

" 6 [illegible] 322

" 7 [illegible]

fg. 1 [illegible] 351 376

" 2 [illegible]

" 3 [illegible]

" 4 [illegible]

" 5 [illegible]

XIX, 266

Lith. Topogr. Bur. Bat.

KITLV

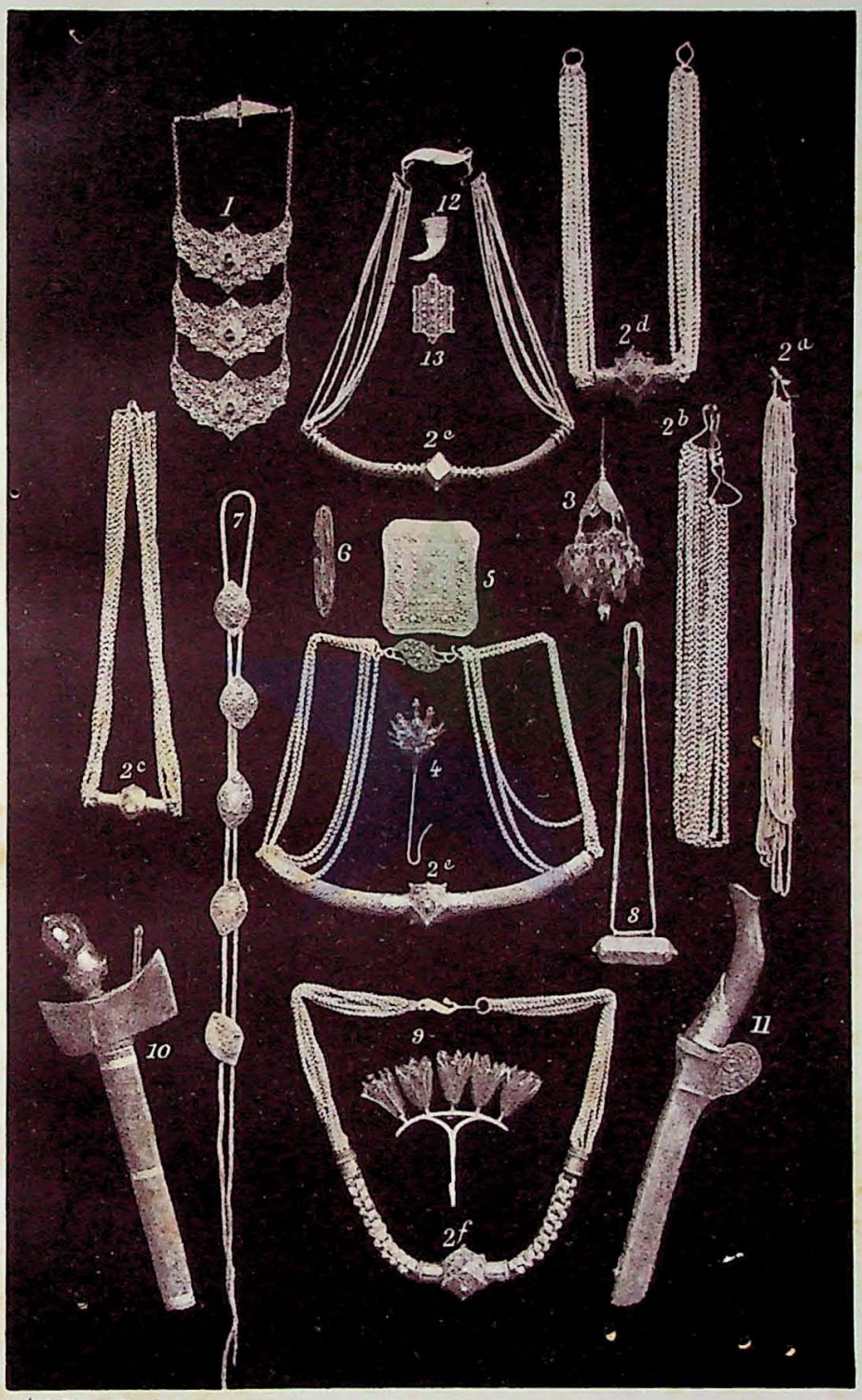

Lith. Topogr. Bur. Bat.

Lith. Topogr. Bur. Bat.

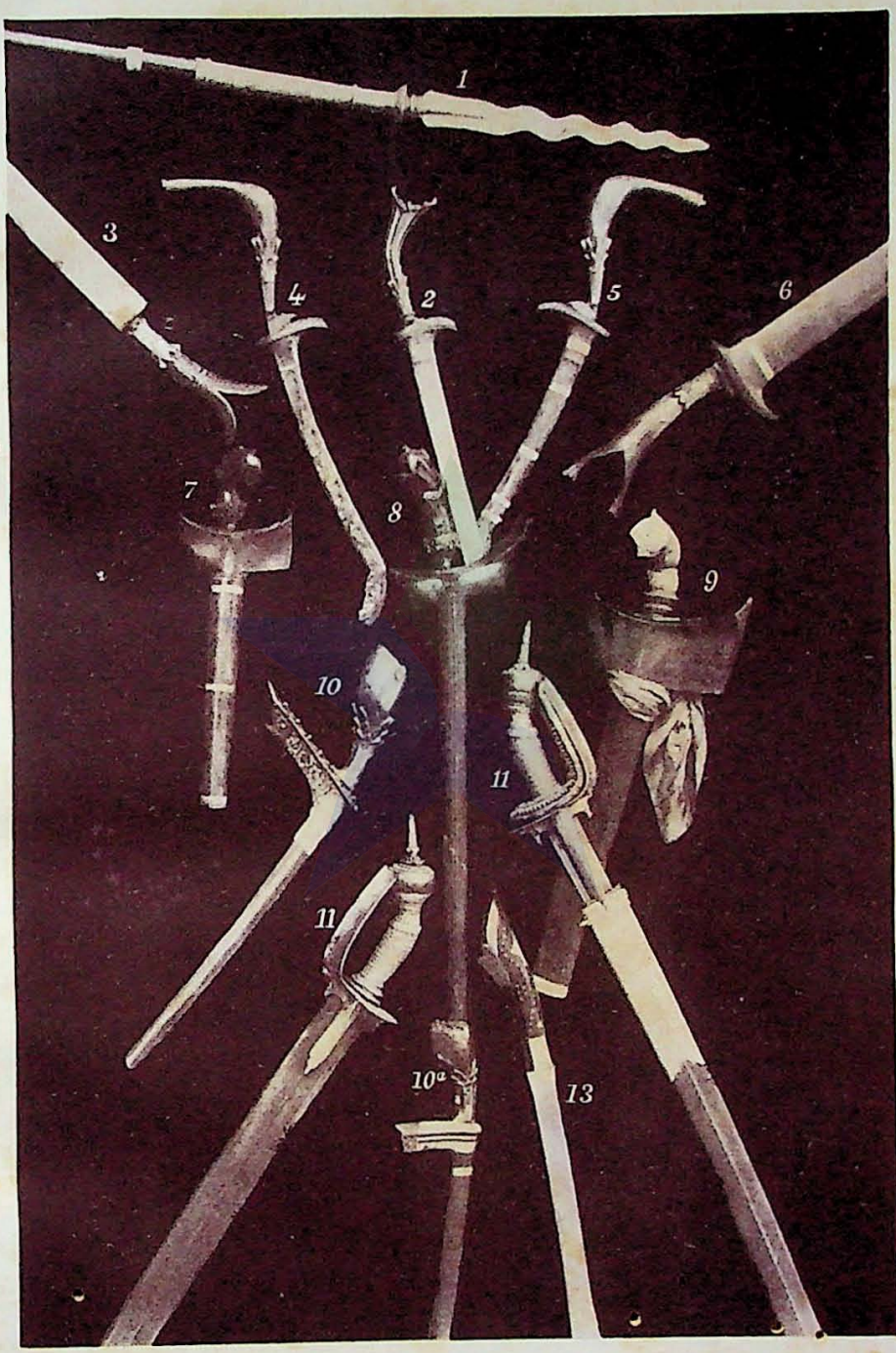

Lith. Topogr. Bur. Bat.

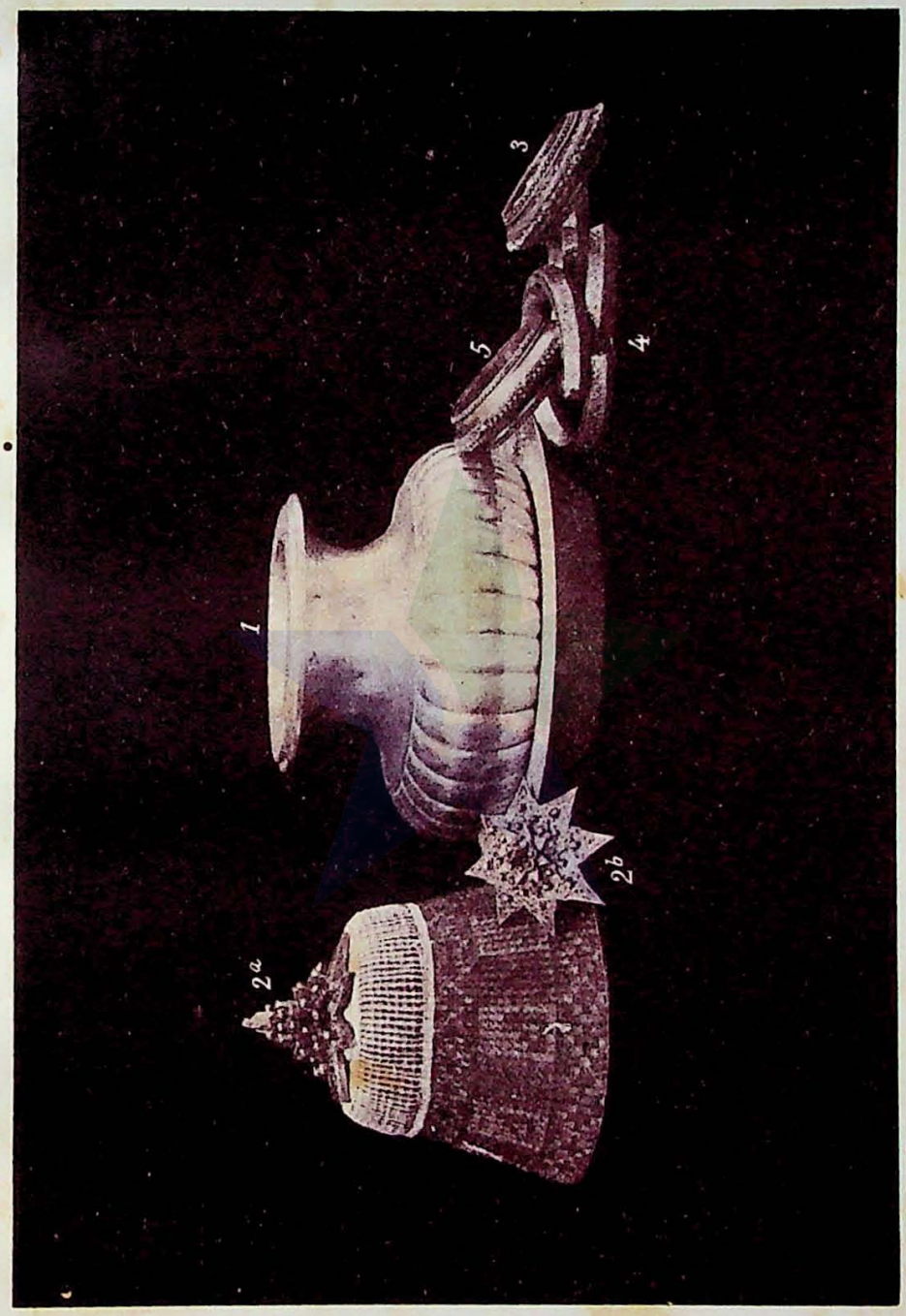

Lith. Topogr. Bur. Bat.

Lith. Topogr. Bur. Bat.

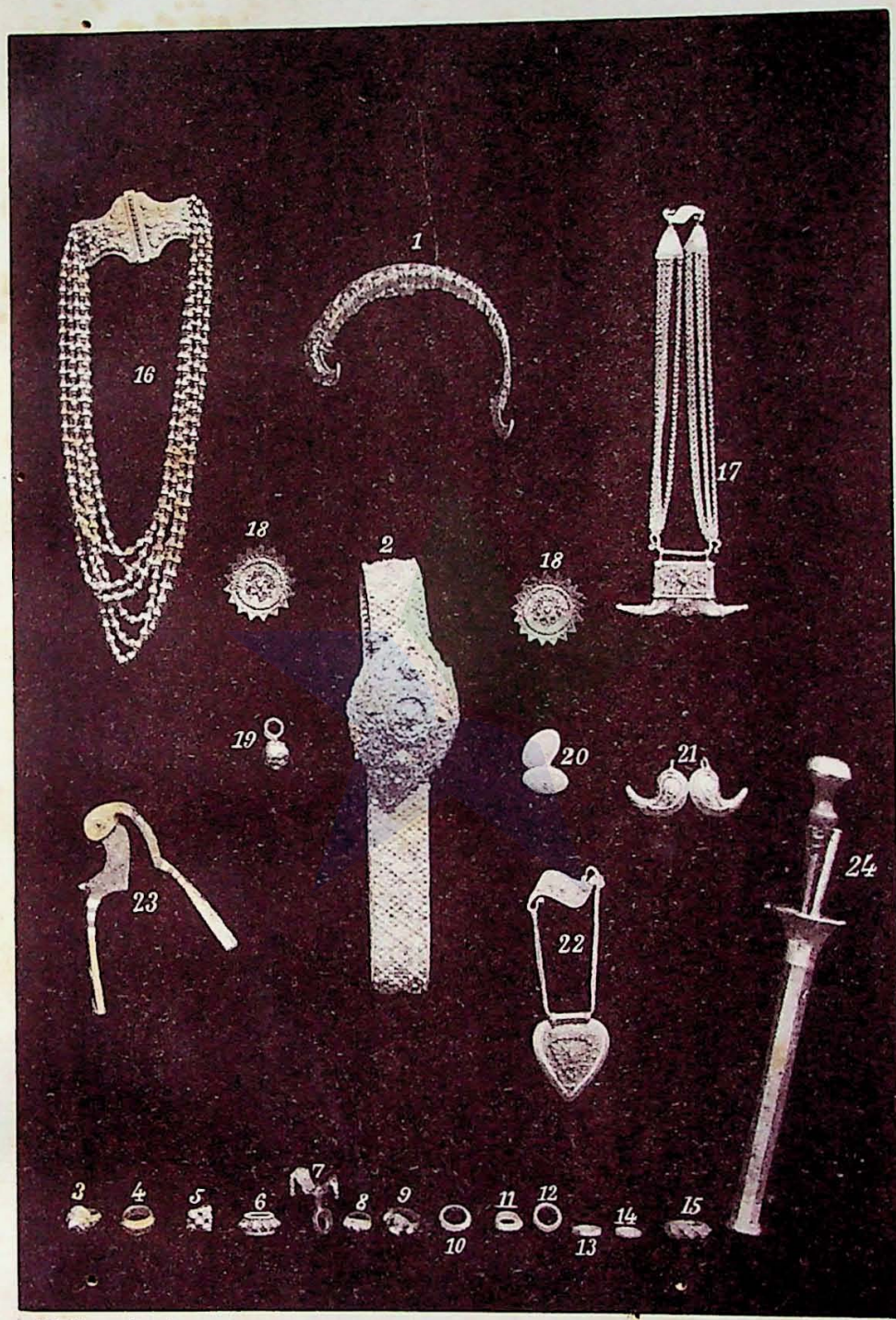

Lith. Topogr. Bur. Bat.

Lith. Topogr. Bur. Bat

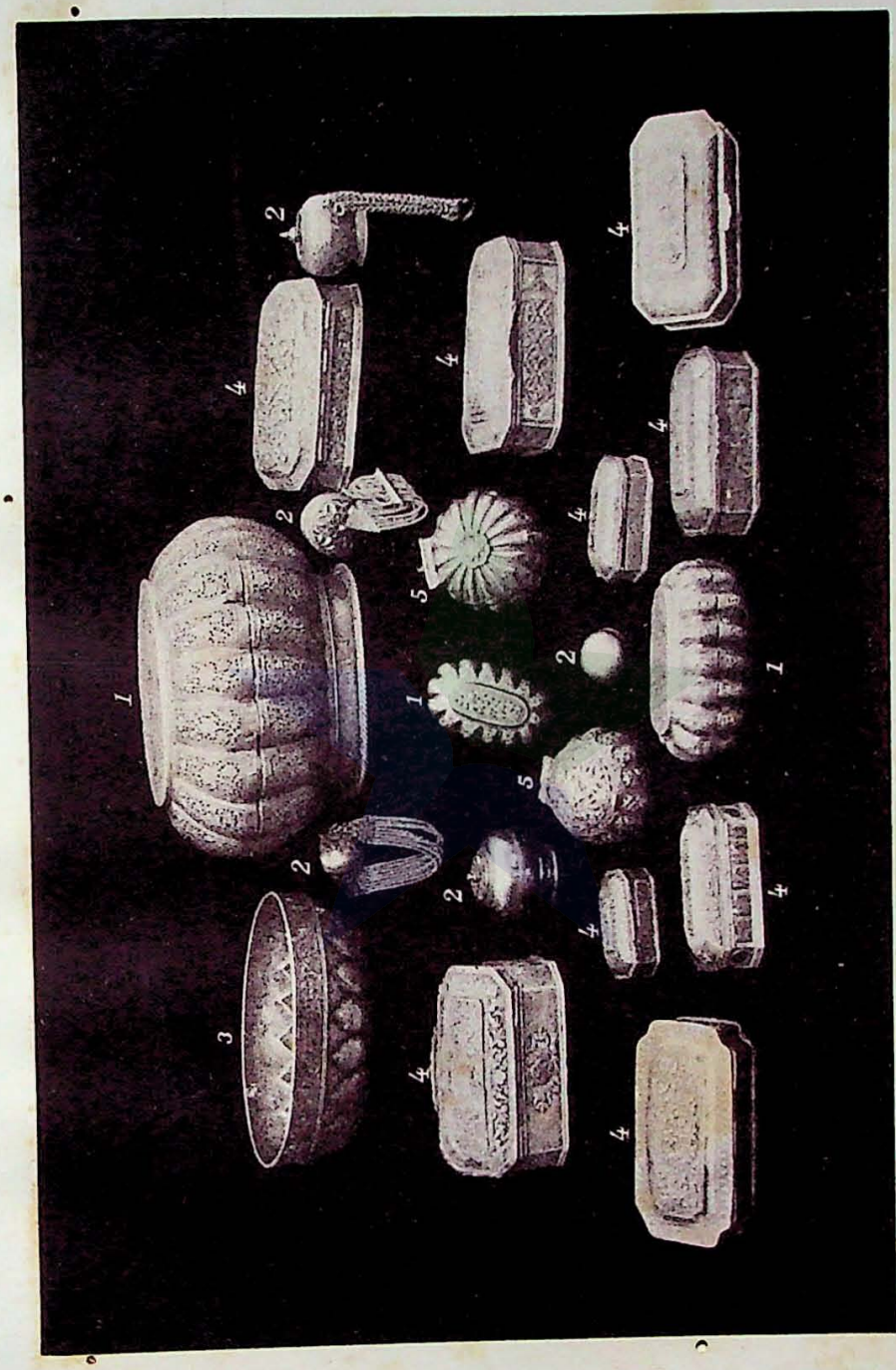

Lith. Topogr. Bur. Bat.

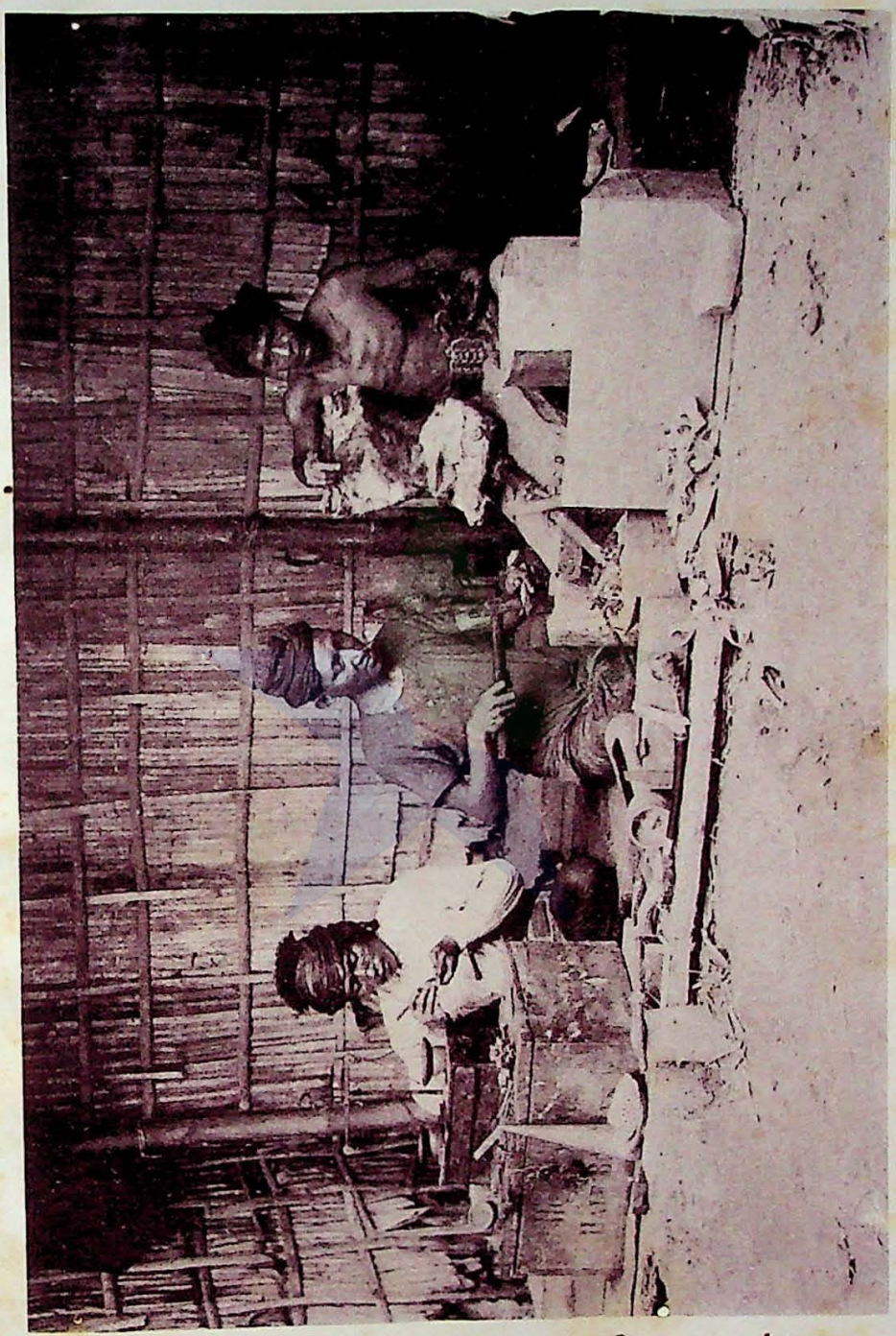

Lith. Topogr. Inr. Bat.

